

T.C. SANAYİ VE
TEKNOLOJİ BAKANLIĞI

Bursa Eskişehir Bilecik Kalkınma Ajansı

ESKİŞEHİR YATIRIM ORTAMI

2021

bebka.org.tr

ESKİŞEHİR YATIRIM ORTAMI

2021

Bursa Eskişehir Bilecik Kalkınma Ajansı (BEBKA)
Işıktepe OSB Mahallesi Arıtma Caddesi No:12/1 16215 Nilüfer/Bursa TÜRKİYE

Eskişehir Yatırım Destek Ofisi
Ertuğrulgazi Mah. Damlalar Sok. Zeno İş Merkezi No:28 K:4 D:27 Tepebaşı/Eskişehir

T. 0224 211 13 27 / 2000 F. 0222 231 31 24
www.bebka.org.tr
BEBKA
© 2021

"Bu rapor, Eskişehir yatırım ortamını özet olarak açıklayan bir rapordur. Söz konusu raporda çalışmaya katkı sunan kişilerin bilgileri Kişisel Verilerin Korunması Kanunu (KVKK) kapsamında gizli tutulmuştur."

"Yayın içerisinde kısmen ya da tamamen yayınlanması ve çoğaltılması fikri mülkiyet hukukuna tabidir. Kaynak gösterilmek kaydı ile Bursa Eskişehir Bilecik Kalkınma Ajansı yayınları üçüncü kişilerce kullanılabilir."

Yayına Hazırlayanlar:

Güliz Ünal (Koordinatör), Seyfettin Kacır (Uzman),
Fatih Aydın (Uzman), Nigah Tunca (Uzman)

(Bursa Eskişehir Bilecik Kalkınma Ajansı)
Eskişehir Yatırım Ortamı
Ağustos 2021, Eskişehir

T.C. Bursa Eskişehir Bilecik Kalkınma Ajansı – BEBKA

ISBN:
44 sayfa

Grafik Tasarım:

Sinerji Grafik Görsel Sanatlar Yayıncılık San. Tic. Ltd.
Üçevler Mah. Üçevler Cad. No:31 Nilüfer/BURSA
T. +90 (224) 252 52 24
sinerji@sinerjigrup.com

YÖNETİCİ ÖZETİ

Eskişehir, Türkiye'nin en büyük ikinci organize sanayi bölgesine sahip olan, katma değerli sanayisi ve zengin yeraltı kaynakları ile dikkat çeken bir il olup sektörel iş kümeleri, işbirliği ağları ile üniversite ve sanat şehridir.

Yaşanabilir ve ulaşılabilir bir il olarak Türkiye'nin önemli yüksek teknolojili ve katma değerli sanayi yatırımlarının cazibe merkezi halini almaktadır. Dinamik ve modern bir il olarak sahip olduğu coğrafi konum avantajı ile dünyanın en güvenli şehirleri listesinde 8. sırada bulunmaktadır. 405 km hızlı tren hat uzunluğu ile Türkiye'de 1.632 km toplam hat uzunluğu ile Türkiye'de 3. sıradadır.

Türkiye'de iller arası rekabet ekdeksi genel sıralamada 7. sırada yer almakta olan il, 2 milyar dolar üzerinde yıllık ihracatı ile dikkat çekmektedir. İleri teknoloji ürünlerin toplam ihracatındaki payı %15 olup Türkiye'de bu oran %3,8'dir.

İlde öne çıkan sektörler; havacılık, savunma sanayi, raylı sistemler, makine-metal, gıda, beyaz eşya, seramik, cam, plastik ve kimya olup potansiyel taşıdığı sektörler; yaratıcı sektörler (animasyon ve oyun), madencilik, otomotiv ve turizmdir.

Eskişehir kompresör (soğutucu), uçak motoru, helikopter motoru, dizel lokomotif ve ham manyezit üretiminde ulusal pazarın tamamına sahiptir.

2019 Öğrenci Dostu Üniversite Araştırması'nda öğrencilerin en memnun olduğu şehir listesinde 1. sırada yer almaktadır. Gelişmiş sosyal ve kültürel hayat, uygun yaşam maliyetleri, iş yapma kolaylığı, önemli limanlara yakınlığı, gelişmiş ana ve yan sanayi iş birliği, gelişmiş üniversite ve eğitim kurumları, nitelikli ve ucuz işgücü ile dikkat çeken şehir, yatırım ortamı açısından yatırımcılara cazip fırsatlar sunmaktadır.

İÇİNDEKİLER

GİRİŞ	1
1. ESKİŞEHİR YATIRIM DESTEK OFİSİ	2
2. KONUM VE ULAŞIM	3
3. RAKAMLARLA ESKİŞEHİR	5
4. SOSYAL HAYAT	7
5. EKONOMİK YAPI	8
6. İŞGÜCÜ	11
7. DIŞ TİCARET	12
8. SEKTÖRLER	13
9. KÜMELENME	22
10. ÖZEL YATIRIM BÖLGELERİ	23
11. ÜNİVERSİTELER	25
12. AR-GE VE YENİLİKÇİLİK	27
13. ULUSLARARASI YATIRIMLAR	29
14. YATIRIM TEŞVİK SİSTEMİ	31
15. NEDEN ESKİŞEHİR?	36
SONUÇ	37
KAYNAKÇA	38

TABLO LİSTESİ

Tablo 1.	İller Arası Ulaşım	3
Tablo 2.	Eskişehir Kalkışlı İç Hat ve Dış Hat Yolcu Sayıları (2015 – 2019)	4
Tablo 3.	Eskişehir Kalkışlı İç Hat ve Dış Hat Uçuş Sayıları (2015 – 2019)	4
Tablo 4.	Nüfus ve Göç	5
Tablo 5.	Eskişehir İli Sağlık Verileri	6
Tablo 6.	Ulaşım ve Haberleşme Verileri	7
Tablo 7.	Enerji Verileri	7
Tablo 8.	İller Arası Rekabetçilik Endeksi Sıralaması	8
Tablo 9.	Sosyo-Kültürel Durum	8
Tablo 10.	Eskişehir İli İş Ortamı	9
Tablo 11.	Eskişehir İli Finansal Bilgiler	9
Tablo 12.	Eskişehir Sanayi İşletmelerinin Sektörel Dağılımı (İlk 10)	10
Tablo 13.	Eskişehir Sanayi Sektörü İstihdam Payları	10
Tablo 14.	TR41 Bölgesi İşgücü Verileri	12
Tablo 15.	Eskişehir'in Ülke Bazında İhracatı	13
Tablo 16.	Eskişehir'in Ülke Bazında İthalatı	13
Tablo 17.	Bakanlık ve Belediye Belgeli Tesis İstatistikleri	16
Tablo 18.	İşletme (Bakanlık) Belgeli Tesis Konaklama İstatistikleri	17
Tablo 19.	Belediye Belgeli Tesis Konaklama İstatistikleri	17
Tablo 20.	Eskişehir İli Tarımsal Veriler	20
Tablo 21.	2020 Yılı Eskişehir İli Tahıllar ve Diğer Bitkisel Ürünler Üretim Miktarları	21
Tablo 22.	2020 Yılı Eskişehir İli Sebze Üretim Miktarları	21
Tablo 23.	2021 Yılı Eskişehir İli Meyve Üretim Miktarları	22
Tablo 24.	Eskişehir İli Hayvancılık Verileri	22
Tablo 25.	Eskişehir OSB Arsa, Elektrik ve Doğalgaz Fiyatları	24
Tablo 26.	Eskişehir OSB Su Fiyatları	24
Tablo 27.	Marka, Patent, Tasarım ve Faydalı Model Tescil Sayıları ve Bilimsel Yayın Sayısı	28
Tablo 28.	Eskişehir'de Uluslararası Doğrudan Yatırımların Sektörel Dağılımı	29
Tablo 29.	Ülkelere Göre Eskişehir'de Faaliyet Gösteren Yabancı Sermayeli Firmalar	30
Tablo 30.	2016-2020 Yılları Teşvik Belgeleri	31
Tablo 31.	2016-2020 Yılları Yatırım Teşvik Belgeli Sabit Yatırım Tutarları ve Öngörülen İstihdam	32
Tablo 32.	Teşvik Uygulamaları	32

Tablo 33. Bölgesel Teşvik Uygulamalarında Bölgelere Göre Destek Unsurları.....	33
Tablo 34. Stratejik Yatırım Teşvik Uygulamaları ve Destek Unsurları.....	34
Tablo 35. Öncelikli Yatırım Teşvik Uygulamaları ve Destek Unsurları.....	35

GRAFİK LİSTESİ

Grafik 1. Yıllık Nüfus Artış Hızı (binde).....	6
Grafik 2. Eskişehir Ekonomisinin Sektörel Dağılımı.....	9
Grafik 3. TR41 Bölgesi İşgücü Verileri.....	11
Grafik 4. Eskişehir Dış Ticaret Verileri (milyon \$).....	12
Grafik 5. Eskişehir Tarım Alanları Dağılımı (%).....	19
Grafik 6. Yıllara Göre Eskişehir'de Tescillenen Ar-Ge Merkezi Sayıları.....	27
Grafik 7. Eskişehir Ar-Ge Merkezlerinin Sektörlere Göre Dağılımı.....	28

KISALTMALAR

EOSB	: Eskişehir Organize Sanayi Bölgesi
EPDK	: T.C. Enerji Piyasası Düzenleme Kurumu
SASAD	: Savunma ve Havacılık Sanayii İmalatçıları Derneği
TOSHİP	: Teknoloji Odaklı Sanayi Hamlesi Programı
TPMK	: Türk Patent ve Marka Kurumu
TÜİK	: Türkiye İstatistik Kurumu
TÜRASAŞ	: Türkiye Raylı Sistem Araçları Sanayii Anonim Şirketi
ULAKBİM	: Ulusal Akademik Ağ ve Bilgi Merkezi
YEGM	: Yenilenebilir Enerji Genel Müdürlüğü

GİRİŞ

Eskişehir bir asrı aşan sanayileşme kültürü ve tecrübesi, sanayide sektörel çeşitliliği, çevreye duyarlı, planlı, inovatif, ihracat odaklı sanayileşme anlayışı, alanında güçlü Teknoloji Geliştirme Bölgesi, karayolu ve demiryolu bağlantılarının kesişme noktasında yer alması, etkin ulaşım ağı ve pazarlara yakınlığı, yüksek şehirleşme oranı ve kaliteli yaşam standardı ile yatırım açısından elverişli bir ortama sahiptir.

Eskişehir yatırım ortamına ilişkin özet bilgiler sunan ve birinci baskısı 2017 yılında Eskişehir Yatırım Destek Ofisi tarafından hazırlanan çalışma 2021 yılında güncellenmiştir. Bu çalışmada Eskişehir yatırım ortamı; ekonomik ve sosyal yapısı, dış ticareti, işgücü, rekabet gücü ve rekabet potansiyeli yüksek sektörleri, sektör kümeleri, üniversiteleri, özel yatırım bölgeleri, Ar-Ge, uluslararası yatırımlar ve devlet teşvikleri açısından ele alınmıştır.

Türkiye’de illerin sosyo-ekonomik gelişmişlik farklılıklarına göre belirlenen 6 bölge sıralamasında Eskişehir, 1. bölgede yer almaktadır. Söz konusu bölge sıralamasına göre teşviklerden yararlanma durumu da Yatırım Ortamı Kitabı’nın 14. başlığında “Yatırım Teşvik Sistemi”nde açıklanmıştır.

1. ESKİŞEHİR YATIRIM DESTEK OFİSİ

BEBKA; Bursa, Eskişehir ve Bilecik illerinde kamu, özel sektör ve sivil toplum kuruluşları arasında koordinasyon ve iş birliğini geliştirerek kalkınmaya yön veren, yerel sorunlara yerel odaklı çözümler sunan, kaynakların yerinde ve etkin kullanımıyla sürdürülebilir kalkınmaya hizmet eden bir kamu kurumudur.

Temel amacı kamu kesimi, özel sektör, sivil toplum ve üniversiteler arasındaki koordinasyon ve iş birliğini sağlayarak bölge içi gelişmişlik farklarını azaltmaktır. Bu amaç doğrultusunda bilimsel yöntemlerle ve katılımcı bir anlayışla bölgesel önceliklerimizi belirleyen 2014-2023 Bursa Eskişehir Bilecik Bölge Planı hazırlanmıştır. Bu bölge planı çerçevesinde proje finansman destekleri, eğitim ihtiyaçları, yatırım ve tanıtım imkânları açısından kalkınmaya yön verecek bir model oluşturulmuştur. Kalkınma Ajansı, Bölge Planı'nda ortaya konan strateji ve öncelikler çerçevesinde bölgedeki sektörel ve tematik sorunlara çözümler sunacak proje ve faaliyetleri desteklemektedir.

BEBKA çalışma birimlerinden biri olan Eskişehir Yatırım Destek Ofisi ise görevleri ile ilgili olarak doğrudan BEBKA Genel Sekreterliğine karşı sorumludur.

**Eskişehir
Yatırım
Destek Ofisi,
Yatırımcılara
danışmanlık
sağlar**

Eskişehir Yatırım Destek Ofisi neler yapar?

- İlin iş ve yatırım ortamına ilişkin analiz, rapor ve strateji çalışmaları yapar.
- İlin iş ve yatırım ortamına ilişkin envanter çalışmaları yürütür.
- Yatırımcılara bilgi sağlar, onları yönlendirir, yatırımları izler ve yatırımcı çekmek için çalışmalar yapar.
- İş ve yatırım ortamının geliştirilmesine yönelik olarak ilgili kurum ve kuruluşlarla ortak çalışmalar yapar.
- İlin iş ve yatırım ortamını tanıtır.
- Devlet yardımlarına ilişkin olarak, ilgili mevzuatta belirtilen iş ve işlemleri yapar.
- Yatırımcıların izin ve ruhsat işlemleri ile diğer idari iş ve işlemlerini, ilgili makam ve merciler nezdinde sonuçlandırmak üzere ajans yönetim kurulu adına tek elden takip ve koordine eder.
- Bilgilendirme ve raporlama çalışmaları yapar.

2. KONUM VE ULAŞIM

Eskişehir, İç Anadolu Bölgesi'nin kuzeybatısında 29-32 derece doğu boylamları ile 39-40 derece kuzey enlemleri arasında yer almaktadır. İlin kuzeyinde Bolu, güneyinde Konya ve Afyonkarahisar, doğusunda Ankara, batısında Kütahya ve Bilecik illeri bulunmaktadır.

Tablo 1. İller Arası Ulaşım

Kriter/İl	Ankara	İstanbul	İzmir	Bursa	Antalya	Konya
Uzaklık (km)	233	324	411	155	424	339
Seyahat Süresi (saat)	1,5	2,5	5	2	5	2
Ulaşım Şekli	YHT	YHT	Otomobil	Otomobil	Otomobil	YHT

Kara, demiryolu ve hava ulaşımı bakımından önemli imkânlarla sahip olan Eskişehir; İstanbul, Ankara, İzmir, Bursa, Antalya ve Konya'nın merkezinde yer almaktadır.

Karayolu ve demiryolu bağlantılarının oldukça yoğun olduğu ve önemli limanlara yakın bir konumda olan Eskişehir'de Hasan Polatkan Havalimanı ile TCDD Hasanbey Lojistik Merkezi ve Organize Sanayi Bölgesi Lojistik Merkezi olmak üzere 2 adet lojistik üssü bulunmaktadır.

Eskişehir'den Avrupa'ya Direkt Uçuşlar

Eskişehir'de bulunan Anadolu Üniversitesi'nin işleticisi olduğu havalimanı "Anadolu Havalimanı" adıyla 1989 yılında hava trafiğine açılmıştır. 2005 yılında geçici hava hudut kapısı ilan edilen havaalanı, 2007 yılında aldığı işletme ruhsatı ile dünyanın ilk ruhsatlı üniversite havaalanı olarak tarihe geçmiştir. 2015 yılında ise Bakanlar Kurulu kararıyla havaalanının ismi "Hasan Polatkan Havalimanı" olarak değiştirilmiştir.

Tablo 2. Eskişehir Kalkışlı İç Hat ve Dış Hat Yolcu Sayıları (2015 – 2019)

Yıllar	İç Hat Yolcu Sayısı	Dış Hat Yolcu Sayısı	Toplam
2015	2.702	49.762	52.464
2016	1.424	55.536	56.960
2017	2.794	78.122	80.916
2018	1.592	98.230	99.822
2019	1.175	86.613	87.788

Kaynak: Hasan Polatkan Havalimanı, 2021

Hasan Polatkan Havalimanı 2018 yılında Eskişehir Teknik Üniversitesi'ne bağlanmıştır. Bu tarihten itibaren Eskişehir Teknik Üniversitesi işletiminde ve Eskişehir Teknik Üniversitesi 2 Eylül Kampüsü sınırları içinde, şehir merkezine 5 km mesafede bulunmaktadır. Havalimanının hizmet verdiği uçuş trafiğinin büyük bölümünü eğitim uçuşları oluşturmaktadır. Bunun dışında hac, umre ve Brüksel uçuşları ağırlıklı yolcu taşımacılığının gerçekleştirildiği bölgelerdir. Brüksel uçuşları ilk olarak 2005 yılında başlamıştır. 2012 yılında ise Mekke-Suudi Arabistan uçuşları başlamıştır. 2020 yılında Düsseldorf – Almanya rotası da uçuş rotalarına eklenmiştir.

Tablo 3. Eskişehir Kalkışlı İç Hat ve Dış Hat Uçuş Sayıları (2015 – 2019)

Yıllar	İç Hat Yolcu Sayısı	Dış Hat Yolcu Sayısı	Toplam
2015	320	509	829
2016	335	473	808
2017	395	671	1.066
2018	334	744	1.078
2019	289	663	952

Kaynak: Hasan Polatkan Havalimanı, 2021

3. RAKAMLARLA ESKİŞEHİR

Yüzölçümü 13.925 km ²	İlçe Sayısı 14	Nüfus 888.828
Ortalama en yüksek sıcaklık (1928-2020) 17,5 °C	Ortalama en düşük sıcaklık (1928-2020) 5,4	Merkezi Rakım 792

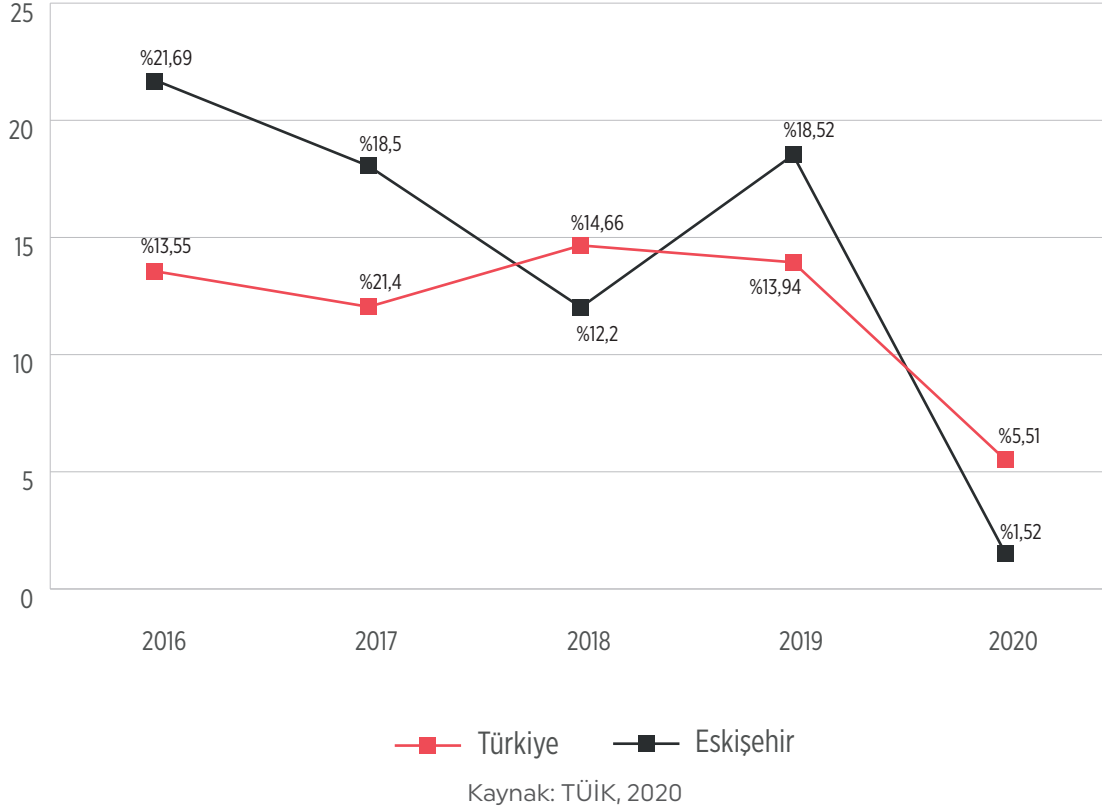
Eskişehir'de nüfusun %88,1'i şehir merkezinde yaşamaktadır.

Tablo 4. Nüfus ve Göç

İl Merkez Nüfusu	783.611
Yıllık Nüfus Artış Hızı (binde)	1,52
Nüfus Yoğunluğu (km ² başına düşen insan sayısı)	64
Net Göç	7.214
Net Göç Hızı (binde)	-0,18
En Çok Göç Aldığı İl	İstanbul (3.844 kişi)
En Çok Göç Verdiği İl	Ankara (3.958 kişi)

Kaynak: TÜİK, 2020

Eskişehir'in yıllık nüfus artış hızına bakıldığında, 2016 yılından 2020 yılına gelindiğinde nüfus artış hızının %21,7 den %1,5'a gerilediği görülmektedir.

Grafik 1. Yıllık Nüfus Artış Hızı (binde)

Devlet ve özel hastaneleri, yüksek sayıda hekim ve yatak sayısı ile Eskişehir, sağlık hizmetlerine erişim anlamında Türkiye'nin önemli şehirlerinden biridir.

Tablo 5. Eskişehir İli Sağlık Verileri

Hastane Sayısı	17
Yatak Sayısı	3.560
Toplam Hekim Sayısı	1.856
Uzman Hekim Sayısı	1.039

Kaynak: Eskişehir İl Sağlık Müdürlüğü, 2019

Tablo 6. Ulaşım ve Haberleşme Verileri

	Sayı	Yıl	Kaynak
Devlet ve İl Yolları Uzunluğu (km)	917	2020	KGM
Bölünmüş Yol Uzunluğu (km)	313,05	2020	
Demiryolu Konvansiyonel Hat Uzunluğu (km)	227	2019	TCDD
Demiryolu Yüksek Hızlı Tren Hat Uzunluğu (km)	405	2019	
Fiber-Optik Kablo Uzunluğu (km)	6.936	2020	BTK
Genişbant İnternet Abone Sayısı	908.156	2020	
Mobil Telefon Abone Sayısı	826.770	2020	
Sabit Genişbant İnternet Abone Sayısı	224.468	2020	
Mobil Genişbant İnternet Abone Sayısı	683.688	2020	

Türkiye'deki toplam elektrik tüketimi içerisinde Eskişehir'in payı 2020 yılında %1,30 olarak gerçekleşmiştir.

Tablo 7. Enerji Verileri

Toplam Elektrik Tüketimi (MWh)	3.033.935
Sanayi Elektrik Tüketimi (MWh)	1.561.062
En Fazla Güneşlenme Süresi (Ay-Saat)	Temmuz - 10,75
En Fazla Global Radyasyon Değeri (KWh/ m ² - Gün)	Haziran - 6,38

Kaynak: EPDK & YEGM, 2020

4. SOSYAL HAYAT

Eskişehir, Türkiye'nin kent ve yaşam kalitesi en yüksek illerinden birisi olarak değerlendirilmektedir. Türkiye'nin en gelişmiş büyükşehirlerinden birisi olan ve yaşanabilir kentler sıralamasında kültür-sanat alanında öne çıkan Eskişehir; eğitim, sağlık, ulaşım ve sosyal hayat olanakları bakımından diğer illere kıyasla önemli avantajlara sahip bir yerleşim merkezidir.

İstanbul Üniversitesi tarafından hazırlanan "İller arası Rekabetçilik Endeksi" raporunda Eskişehir'in Türkiye'nin en rekabetçi 7. ili olduğu belirlenmiştir.

Tablo 8. İller Arası Rekabetçilik Endeksi Sıralaması

İller arası Rekabetçilik Genel Endeksi	7
Yüksek Öğretim	3
Demografik Yapı	5
Altyapı	5
Sosyal Yaşam	6
Eğitim	7
Finansal Piyasalar	10
Teknolojik Altyapı	10

Kaynak: İstanbul Üniversitesi, İller Arası Rekabet Endeksi, 2020

Eskişehir ili 2019 yılı verilerine göre 15 tiyatro salonu, yıllık 230.273 tiyatro izleyicisi ve 30 sinema salonu, yıllık yaklaşık 1 milyon sinema izleyicisine sahiptir. 707 arkeolojik ve tarihi sit alanının bulunduğu bölge tarihi dokusu ile dikkat çekmektedir.

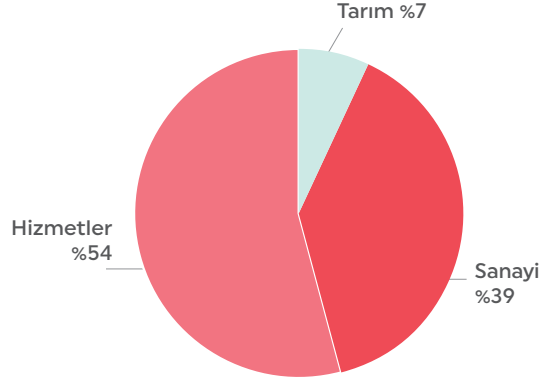
Tablo 9. Sosyo-Kültürel Durum

Tiyatro salonu	15
Tiyatro seyirci sayısı	230.273
Sinema salonu sayısı	30
Sinema seyirci sayısı	1.065.550
Arkeolojik Sit Alanı	700
Tarihi sit alanı	7

Kaynak: TÜİK & Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2020

5. EKONOMİK YAPI

Sosyo-ekonomik gelişmişlik açısından Türkiye'nin en önemli şehirlerinden birisi olan Eskişehir, ekonomisi ile de ön plana çıkmaktadır. Eskişehir ekonomisinin %54'ünü hizmetler, %39'unu sanayi ve %7'sini ise tarım sektörü oluşturmaktadır. İl ekonomisinde ana sektörlerin dağılımında, hizmetler ve sanayi sektörlerinin öne çıktığı görülmektedir.

Grafik 2. Eskişehir Ekonomisinin Sektörel Dağılımı

Kaynak: Eskişehir Sanayi Odası, 2020

Tablo 10. Eskişehir İli İş Ortamı

	Sayı	Yıl	Kaynak
İşyeri Sayısı	20.888	2019	SGK
Aktif Çalışan Sayısı	253.996	2019	
Kurulan Şirket Sayısı	520	2019	TOBB
Yabancı Sermayeli Firma Sayısı	153	2021	Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı
Yatırım Teşvik Belgesi (Adet)	418	2016-2020	
Yatırım Teşvik Belgesi (Sabit Yatırım Tutarı Milyon TL)	9.723	2016-2020	
Yatırım Teşvik Belgesi (İstihdam)	10.912	2016-2020	TÜİK
İstihdam Oranı +15 yaş (Bursa-Eskişehir-Bilecik Bölgesi için)	% 44,5	2020	
İşsizlik Oranı +15 yaş (Bursa-Eskişehir-Bilecik Bölgesi için)	% 9,6	2020	

Tablo 11. Eskişehir İli Finansal Bilgiler

	Eskişehir	TR41	Oran (%)
ATM Sayısı	649	2.713	23,92
Çalışan Sayısı	1.687	6.931	24,34
POS Sayısı	25.322	124.907	20,27
Tasarruf Mevduatı	2.593.830	10.905.214	23,78
Üye İşyeri Sayısı	27.948	139.439	20,04

Kaynak: Türkiye Bankalar Birliği, 2021

Eskişehir ilinde bulunan sanayi işletmelerinin çalışan sayısına göre %47,37'si mikro, %33,56'sı küçük, %14,11'i orta ve %4,96'sı büyük ölçekli işletmelerdir. Eskişehir'deki sanayi işletmelerinin 2019 yılı sektörel dağılımı incelendiğinde, ilk sırada %13,62 ile makine ve ekipmanlar, ikinci sırada %11,58 ile gıda ürünleri, üçüncü sırada ise %10,99 ile metal ürünleri sektörleri yer almaktadır.

Tablo 12. Eskişehir Sanayi İşletmelerinin Sektörel Dağılımı (İlk 10)

Sektör Adı	İl Payı (%)
Makine ve ekipmanlar	13,62
Gıda Ürünleri	11,58
Metal Ürünleri	10,99
Elektrik, gaz, buhar	10,51
Diğer Madencilik ve Taş Ocakçılığı	8,07
Metalik Olmayan Mineral Ürünler	7,98
Kauçuk ve Plastik	6,81
Elektrikli teçhizat	5,54
Mobilya	4,38
Ana Metal	2,92

Kaynak: Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, 81 İl Durum Raporu, 2019

Eskişehir sanayi sektöründe istihdam paylarına bakıldığında %15,44 ile gıda ürünleri, %12,82 ile metalik olmayan mineral ürünler, %12,34 ile diğer ulaşım araçları sektörleri ilk üç sırada yer almaktadır.

Tablo 13. Eskişehir Sanayi Sektörü İstihdam Payları

Sektör Adı	Çalışan Sayısı	İl Payı (%)
Gıda ürünleri	10.002	15,44
Metalik olmayan mineral ürünler	8.306	12,82
Diğer ulaşım araçları	7.992	12,34
Makine ve ekipmanlar	6.307	9,74
Elektrikli teçhizat	4.239	6,54
Kauçuk ve plastik	4.144	6,40
Otomotiv, treyler	4.116	6,35
Metal ürünleri	3.807	5,88
Kimyasal ürünler	2.926	4,52
Mobilya	2.332	3,60
Diğer Sektörler	10.599	16,37
Toplam	64.770	100

Kaynak: Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, 81 İl Durum Raporu, 2019

Eskişehir’de 2019 yılında çalışan sayısına göre ilk 5 büyük işletme: Arçelik A.Ş., TUSAŞ Motor Sanayi ve Ticaret A.Ş., Eti Maden Kirka Bor İşletmeleri, Ford Otomotiv Sanayi ve Ticaret A.Ş., Eti Gıda Sanayi ve Ticaret A.Ş.’dir.

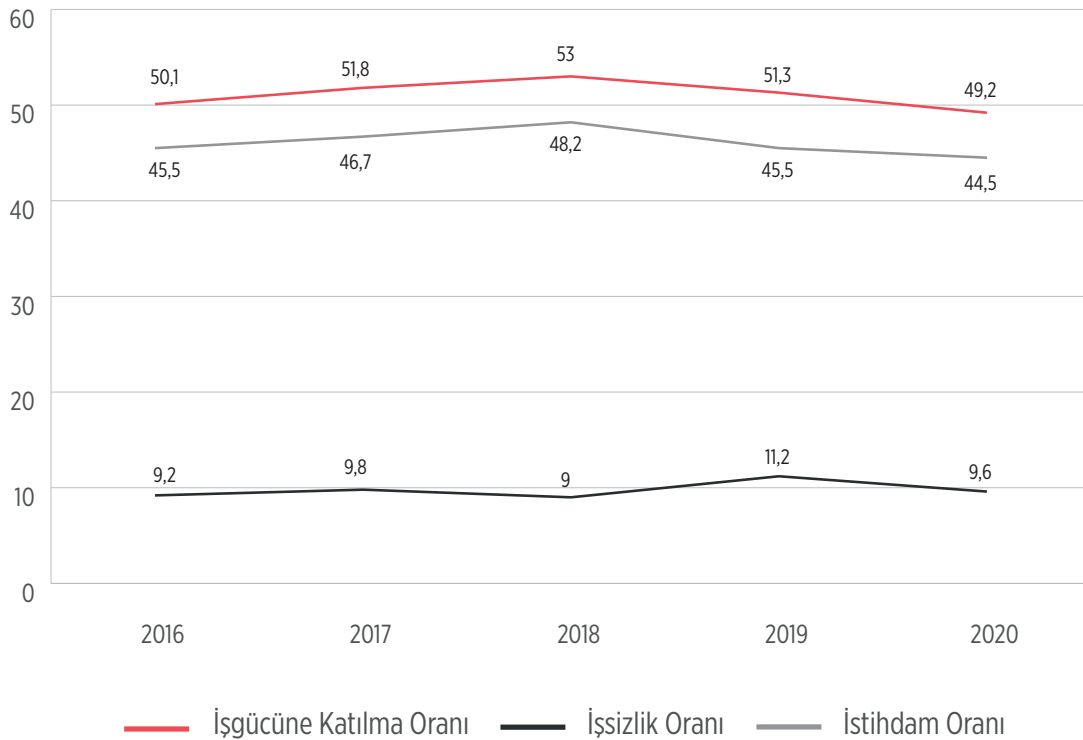
Eskişehir’de üretilen bazı ürünler, ulusal ölçekte önemli pazar payına sahiptir. Eskişehir; kompresör (soğutucu), uçak motoru, helikopter motoru, dizel lokomotif ve ham manyezit üretiminde ulusal pazarın tamamına sahiptir. Bu ürünlere ek olarak; boraks, kriko, buzdolabı, cam bardak, renkli cam şişe ve refrakter tuğla, kamyon ve doğalgaz sobası üretiminde de Eskişehir, ulusal pazarın yarısından fazlasına hâkim durumdadır.

6. İŞGÜCÜ

Üç üniversitesi ve her yıl on bini geçen mezun sayısı ile Eskişehir, yüksek işgücü potansiyeli taşımaktadır. Eskişehir’in de içerisinde yer aldığı TR41 bölgesine ilişkin işgücü verilerinin yıllar itibariyle değişimi grafikte görülmektedir.

Grafik 3. TR41 Bölgesi İşgücü Verileri

Kaynak: TÜİK, 2020

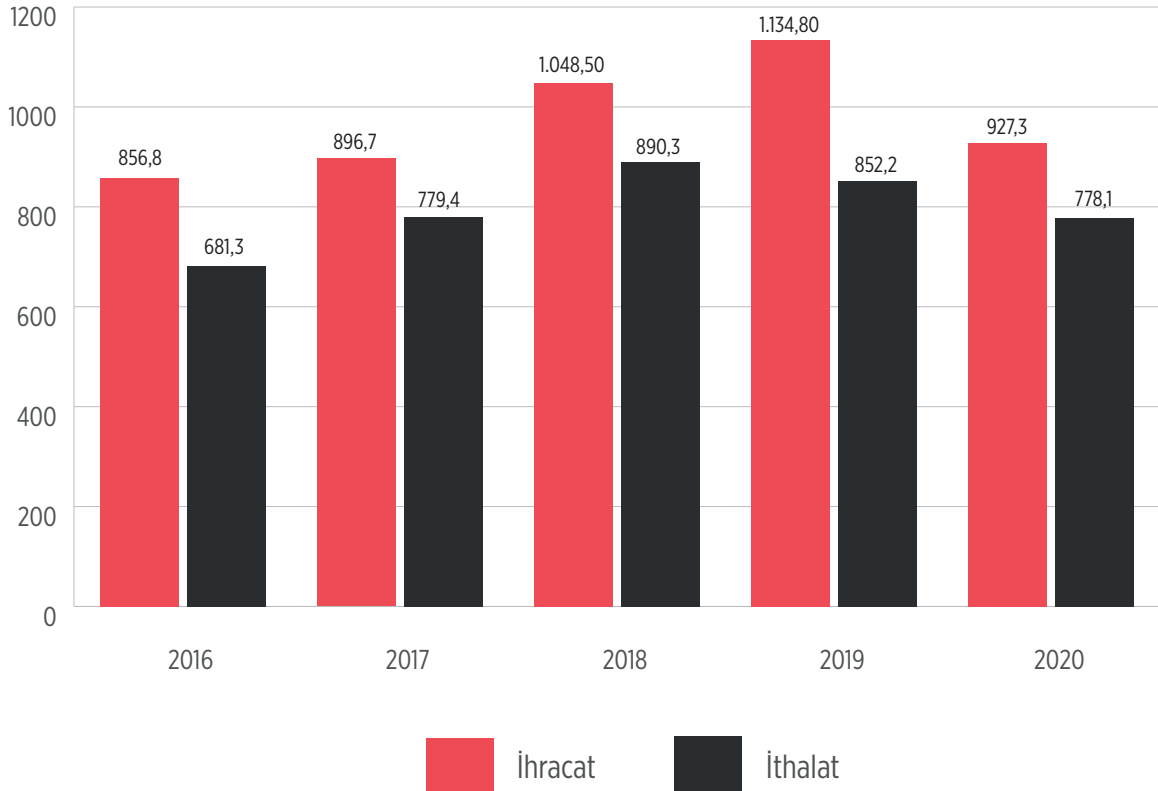
Tablo 14. TR41 Bölgesi İşgücü Verileri

Yıllar	İşgücüne Katılma Oranı	İşsizlik Oranı	İstihdam Oranı
2016	50,1	9,2	45,5
2017	51,8	9,8	46,7
2018	53,0	9,0	48,2
2019	51,3	11,2	45,5
2020	49,2	9,6	44,5
2020 (Türkiye)	49,3	13,2	42,8

Kaynak: TÜİK, 2020

7. DIŞ TİCARET

2020 yılı TÜİK verilerine göre Eskişehir, 927.251.450 dolar ihracat tutarı ile ülkemizde en fazla ihracat yapan iller arasındadır. Son 5 yılda, Eskişehir ekonomisi dış ticaret fazlası vermiştir. Kayıtlı adresleri başka yerde olan veya Eskişehir dışındaki gümrükleri kullanan işletmelerin yapmış olduğu ihracatlar, resmi ihracat rakamlarına yansımamaktadır. Bu sebeple, resmi veriler Eskişehir Sanayi Odası'nın ihracat rakamları ile farklılık göstermektedir. Eskişehir Sanayi Odası 2020 yılı verilerine göre yıllık ihracat tutarı 2 milyar doların üzerindedir.

Grafik 4. Eskişehir Dış Ticaret Verileri (milyon \$)

Kaynak: TÜİK, 2021

Eskişehir'in en fazla ihracat yaptığı ülke ABD olup, ithalatta da ilk sırada ABD yer almaktadır.

Tablo 15. Eskişehir'in Ülke Bazında İhracatı

Ülkeler	Toplam İhracat Miktarı (\$)	Toplam İhracattaki Payı
ABD	457.935.927	%40
Fransa	90.927.135	%7,9
Almanya	84.702.674	%7,4
Romanya	38.319.366	%3,3
Avusturya	29.381.108	%2,6

Kaynak: TÜİK, 2020

Tablo 16. Eskişehir'in Ülke Bazında İthalatı

Ülkeler	Toplam İthalat Miktarı (\$)	Toplam İthalattaki Payı
ABD	278.002.201	%32,1
Çin	87.687.662	%10,1
Fransa	70.070.433	%8,1
İspanya	66.915.088	%7,7
Almanya	61.992.291	%7,2

Kaynak: TÜİK, 2020

8. SEKTÖRLER

Rekabet Gücü Yüksek Sektörler

Makine-Metal
Havacılık ve Savunma Sanayi
Raylı Sistemler
Gıda
Seramik
Beyaz Eşya
Plastik ve Kimya

Gelişme Potansiyeli Yüksek Sektörler

Turizm
Animasyon
Madencilik
Otomotiv Sanayi

• Makine Metal Sanayi

Ana metal sanayi ile doğrudan bağlantılı olan makine sektörü, Eskişehir'de en fazla sektörel üretim değerine sahip olup, nitelikli işgücü ve gelişmiş ana ve yan sanayisi ile ilin lokomotif sektörlerinden bir tanesidir. Eskişehir Organize Sanayi Bölgesinde 160 firma faaliyet göstermekte olup 5.200 çalışan bulunmaktadır.

• Havacılık

Eskişehir, havacılık sektöründe ülkemizin en önemli firmalarına ev sahipliği yapmaktadır. Eskişehir Organize Sanayi Bölgesinde 20 firma faaliyet göstermekte olup yaklaşık 5.100 çalışan bulunmaktadır. Ülkemizde savunma sanayi alanında en önemli işletmeleri çatısı altında toplayan Savunma ve Havacılık Sanayi İmalatçıları Derneği'nin (SASAD) Havacılık ve Uzay grubunda yer alan 7 ana kurumun 3'ü Eskişehir'de faaliyet göstermektedir. Bu kurumlar TEİ, Alp Havacılık ve Coşkunöz Savunma Havacılık'tır. 2020 yılı İSO 500 Türkiye'nin 500 Büyük Sanayi Kuruluşu listesinde TEİ 174. sırada yer alırken, Alp Havacılık 306. sıradadır.

Eskişehir'in 2020 yılında hava ve uzay taşıtları ihracatı TÜİK verilerine göre 276.342.371 dolar, ithalatı ise 65.641.846 dolardır. Hava ve uzay taşıtları ihracatı, Eskişehir'in toplam ihracatı içinde birinci sıradadır.

• Raylı Sistemler

Eskişehir, ülkemizde hem üretim hem de ulaşım ağları açısından raylı sistemler sektörünün başlıca merkezlerinden birisidir. Kamuya bağlı ortaklıklar yanında özel sektör firmalarının da bulunduğu Eskişehir'de, bu alanda faaliyet gösteren en büyük kurum TÜRASAŞ Eskişehir Bölge Müdürlüğü'dür. Bölgede, raylı sistemler sektörü genel olarak; TÜRASAŞ Eskişehir Bölge Müdürlüğü'ne tedarik sağlayan yan sanayi şeklinde yoğunlaşmıştır. yoğunlaşmıştır ve yaklaşık 1.500 çalışan bulunmaktadır.

Eskişehir, raylı sistemler sektöründe firmalara uluslararası rekabet avantajları sağlayan bir üretim ortamı sunmaktadır. İlin lojistik üssü olması, önemli limanlara yakınlığı ve ilde sektörel nitelikli işgücünün ve üniversite-sanayi iş birliğinin varlığı firmalara önemli rekabet avantajları sağlamaktadır.

• Gıda Sanayi

TR41 Bölgesi, gıda ürünleri imalatının yoğun olarak yer aldığı bölgelerin başında gelmektedir. Eskişehir'de gıda sanayisinde faaliyet gösteren en büyük firma ETİ Gıda A.Ş.'dir. Eskişehir gıda sanayi ihracatında öne çıkan ürün grupları ise bisküvi, kek, çikolata ve süt ürünleridir. 2020 yılı İSO 500 Türkiye'nin 500 Büyük Sanayi Kuruluşu listesinde ETİ Gıda Sanayi ve Ticaret A.Ş. 36. sırada yer almaktadır. Peyman Kuruyemiş Gıda Aktariye Kimyevi Maddeler Tarım Ürünleri San. ve Tic. A.Ş. ise 399. sıradadır. OSB'de gıda sanayiinde 90 firma faaliyet göstermektedir. Çalışan sayısı 11.900 olup, her 100 kişiden yaklaşık 18'i gıda sanayiinde çalışmaktadır. 2020 yılı TÜİK verilerine göre sektörün ihracat tutarı 71.189.158 dolar, ithalatı ise 23.228.831 dolardır. İhracatın ithalatı karşılama oranı %206,47'dir. Sektör ihracatının ilin toplam ihracatındaki payı ise %7,6'dır.

• Seramik

Eskişehir yerleşim alanı, güçlü ulaşım ve fiziksel altyapısı, doğal kaynaklara yakınlığı ve insan kaynakları açısından ülkemizin seramik sektöründe rekabet üstünlüğüne sahip illerinden birisidir. Eskişehir Teknik Üniversitesi yerleşkesinde faaliyet gösteren Seramik Araştırma Merkezi; sektörde faaliyet gösteren firmalar ve üniversiteler arasında işbirliği ağı oluşturan, bu işbirliği ağı yoluyla endüstriyel ve teknolojik gelişmeler yönünde, seramik sanayinin ve seramik sanayine yardımcı sanayilerin gereksinim duyduğu konularda araştırma ve geliştirme çalışmaları yapan ve yaptırın,

sektöre analiz ve akredite standart test hizmetleri veren, sektörün ihracat yaptığı ülkeler için yaptırılması zorunlu olan ürün testlerinin ilgili ülkelerin standartları doğrultusunda yapılması için çalışmalar yapan bir kurum olarak ilde sektörün gelişimine önemli katkı sağlamaktadır.

Eskişehir Organize Sanayi Bölgesinde toprak ve seramik sektöründe 45 firma faaliyet göstermekte olup yaklaşık 4.300 çalışan bulunmaktadır. Eskişehir ili ve çevresinde yer alan Seranit, Yurtbay, Eczacıbaşı ve Lapino gibi firmalar seramik üretiminde dünya çapında tanınmaktadır. Bölgede Kütahya, Bilecik illerini de kapsayan Eskişehir merkezli seramik kümesi bulunmakta olup Eskişehir, seramik sektörüne yönelik yapı kimyasalları konusunda önemli bir yere sahiptir. Eskişehir Sanayi Odasına bağlı olan Yurtbay Seramik San. ve Tic. A.Ş. 2020 yılı İSO 500 Türkiye'nin 500 Büyük Sanayi Kuruluşulistesinde 474. sıradadır. 2020 yılı TÜİK verilerine göre seramik sektöründe 48.051.139 dolar değerinde ihracat ve 10.858.049 dolar değerinde ithalat gerçekleştirilmiştir. İhracatın ithalatı karşılama oranı %342,52'tür. Sektör ihracatının ilin toplam ihracatındaki payı ise %5,14'tür.

• Beyaz Eşya

Eskişehir ülkemizin en önemli beyaz eşya sanayi üretim merkezlerinden biridir. Eskişehir Organize Sanayi Bölgesinde yaklaşık 70 firma faaliyet göstermekte olup 13.200 çalışan bulunmaktadır. İlde buzdolabı, bulaşık makinesi, çamaşır kurutma makinesi ve fırın gibi beyaz eşya üretimi yapılmaktadır. 2020 yılında Çin merkezli bir beyaz eşya üreticisi olan Haier firması tarafından yatırım yapılmıştır. Fabrikada, yıllık 1 milyon adet kurutma makinesi üretimi ile yaklaşık bine yakın kişinin istihdamı sağlanmaktadır. 2020 yılı TÜİK verilerine göre beyaz eşya sektöründe 38.348.798 dolar tutarında ihracat ve 10.653.685 dolar tutarında ithalat gerçekleştirilmiştir. İhracatın ithalatı karşılama oranı %259,96'dır. Sektör ihracatının ilin toplam ihracatındaki payı ise %4,1'dir.

• Plastik ve Kimya

Eskişehir Organize Sanayi Bölgesinde 45 firma faaliyet göstermekte olup yaklaşık 4.300 çalışan bulunmaktadır. Plastik ve kauçuk ürünleri sektöründe 2020 yılı TÜİK verilerine göre 85.572.726 dolar ihracat ve 24.564.339 dolar ithalat gerçekleştirilmiştir. İhracatın ithalatı karşılama oranı %248,36'dır. Sektör ihracatının ilin toplam ihracatındaki payı ise %9,1'dir. Sektör, ilin ihracatındaki aldığı paya göre sıralamada 4. sıradadır.

Kimya sektöründe ise 2020 yılında 21.532.363 dolar tutarında ihracat ve 101.254.683 dolar tutarında ithalat gerçekleştirilmiştir. Sektör ihracatının ilin toplam ihracatındaki payı ise %2,3'tür. Sektör, ilin ihracatındaki aldığı paya göre sıralamada 10. sıradadır.

• Madencilik

Eskişehir'de endüstriyel hammadde açısından oldukça zengin maden yatakları yer almaktadır. Başta bor ve manyezit olmak üzere ilde sepiyolit, mermer, kaolen, perlit, mika ve kum-çakıl gibi önemli hammadde kaynakları bulunmaktadır. Beyaz altın, deniz köpüğü ve Eskişehir taşı gibi isimlerle de ifade edilen lületaşının da ticari olarak işlenebilir yatakları ülkemizde sadece Eskişehir'de bulunmaktadır. Eskişehir Organize Sanayi Bölgesinde madencilik sektöründe 75 firma faaliyet göstermekte olup yaklaşık 3.800 çalışan bulunmaktadır. TÜİK 2020 yılı verilerine göre Eskişehir ili madencilik sektöründeki ihracat 39.316.370 dolar, ithalat ise 4.725.138 dolardır. Sektör ihracatının ilin toplam ihracatındaki payı ise %4,2'dir. Sektör, ilin ihracatındaki aldığı paya göre sıralamada 7. sıradadır.

• Turizm

Eskişehir ilinde şehir turizmi ile birlikte kırsal turizmde; Sivrihisar, Seyitgazi, Han, İnönü, Mihalgazi gibi ilçeler önemli birer turizm alanı olma özelliği taşımaktadır. Kentte birçok antik kent, anıt, kale, tarihi ev, müze ve mimari eser bulunmaktadır. Ayrıca UNESCO Dünya Miras Geçici Listesi'nde Eskişehir'e ait Frig Vadileri, Odunpazarı Evleri, 2018 yılında Anadolu'daki Ahşap Tavanlı ve Ahşap Destekli Camiler kategorisinde de tescillenen Sivrihisar Ulu Cami olmak üzere 3 adet kültürel varlık bulunmaktadır.

Çok sayıda termal kaynağa sahip olan Eskişehir, Türkiye'nin en fazla kaplıcası bulunan illerinden biridir. İlde Sakarlıca ve Kızılınler Bölgeleri termal turizm merkezi bölgesi olarak ilan edilmiştir. Kızılınler Bölgesi, yatırımcıya tahsis açısından hazır durumdadır.

Tablo 17. Bakanlık ve Belediye Belgeli Tesis İstatistikleri

Turizm Yatırım ve İşletme (Bakanlık) Belgeli Tesis İstatistikleri (2020)					
İşletme Belgeli Tesis Sayısı	İşletme Belgeli Oda Sayısı	İşletme Belgeli Yatak Sayısı	Yatırım Belgeli Tesis Sayısı	Yatırım Belgeli Oda Sayısı	Yatırım Belgeli Yatak Sayısı
36	2.337	4.634	3	342	694
Belediye Belgeli Tesis İstatistikleri (2020)					
Belediye Belgeli Tesis Sayısı		Belediye Belgeli Oda Sayısı		Belediye Belgeli Yatak Sayısı	
29		1.053		2.245	

Kaynak: Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2020

Tablo 18. İşletme (Bakanlık) Belgeli Tesis Konaklama İstatistikleri

	İLÇELER	TESİSE GELİŞ SAYISI			GECELEME		
		YABANCI	YERLİ	TOPLAM	YABANCI	YERLİ	TOPLAM
Eskişehir	Odunpazarı	21.652	176.152	197.804	41.963	264.497	306.460
	Tepebaşı	20.755	254.949	275.704	37.444	364.725	402.169
	Toplam	42.407	431.101	473.508	79.407	629.222	708.629
		ORTALAMA KALIŞ SÜRESİ			DOLULUK ORANI (%)		
		YABANCI	YERLİ	TOPLAM	YABANCI	YERLİ	TOPLAM
	Odunpazarı	1,94	1,50	1,55	6,30	39,69	45,99
	Tepebaşı	1,80	1,43	1,46	4,10	39,90	44,00
	Toplam	1,87	1,46	1,50	5,02	39,81	44,84

Kaynak: Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2020

Tablo 19. Belediye Belgeli Tesis Konaklama İstatistikleri

	İLÇELER	TESİSE GELİŞ SAYISI			GECELEME		
		YABANCI	YERLİ	TOPLAM	YABANCI	YERLİ	TOPLAM
Eskişehir	Çifteler		170	170		2.066	2.066
	Mihalgazi	23	11.436	11.459	23	57.848	57.871
	Odunpazarı	1.954	103.306	105.260	3.693	128.690	132.383
	Tepebaşı	2.168	75.049	77.217	4.023	110.080	114.103
	Toplam	4.145	189.961	194.106	7.739	298.684	306.423
		ORTALAMA KALIŞ SÜRESİ			DOLULUK ORANI (%)		
		YABANCI	YERLİ	TOPLAM	YABANCI	YERLİ	TOPLAM
	Çifteler		12,15	12,15		52,17	52,17
	Mihalgazi	1,00	5,06	5,05	0,01	30,75	30,77
	Odunpazarı	1,89	1,25	1,26	1,16	40,46	41,62
	Tepebaşı	1,86	1,47	1,48	1,74	47,67	49,41
	Toplam	1,87	1,57	1,58	1,04	40,30	41,35

Kaynak: Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2020

• Otomotiv Sanayi

Eskişehir'de gelişme potansiyeli yüksek sektörlerden biri de otomotiv sanayidir. İilde en önemli otomotiv markalarından biri olan Ford Otosan, İnönü'de faaliyet göstermektedir. Ford Otosan, 2021 yılında Türkiye'nin ilk ve tek yerli şanzımanını bu fabrikasında üretmeye başlamıştır. Eskişehir Organize Sanayi Bölgesinde otomotiv yan sanayide 40 firma faaliyet göstermekte olup yaklaşık 4.300 çalışan bulunmaktadır. Motorlu kara taşıtı ve römorklar sektöründe 2020 yılı TÜİK verilerine göre 21.795.081 dolar tutarında ihracat ve 49.025.904 dolar tutarında ithalat gerçekleştirilmiştir.

• Animasyon

Kültür endüstrisi içerisinde önemli bir alan ifade eden animasyon (çizgi film) sektörünün dünya pazar hacmi yaklaşık 300 milyar dolardır. Animasyon sektörü açısından Eskişehir önemli bir işgücü potansiyeline sahiptir. Animasyon sektörünün temeli nitelikli insan kaynağına dayanır. Emek yoğun bir sektör olduğundan işgücü maliyetlerinin düşük olması firmalar açısından avantaj sağlar. Birçok Avrupa ve Kuzey Amerika ülkesine kıyasla, Türkiye'de ve Eskişehir'de işgücü maliyetleri oldukça düşüktür. Bu nedenle yetiştirdiği nitelikli işgücü potansiyeli, yaşanılabilir sosyal ve kültürel dokusu ile yurtdışı ortak yapımlar konusunda Eskişehir ili önemli bir avantaja sahiptir. Ayrıca Eskişehir Anadolu Üniversitesi bünyesinde kurulan Animasyon Ar-Ge Merkezi, Türkiye genelinde animasyon stüdyolarına hizmet vermektedir.

• Tarım

Eskişehir, İç Anadolu, Batı Karadeniz ve Akdeniz iklimlerinin etki alanına dahil olduğundan kendine özgü bir iklim tipine sahiptir. Sarıcakaya ve Mihalgazi ilçelerinde mikroklima iklim özellikleri görülse de Eskişehir iklimi, genel olarak sert karasal iklim tipidir. İklim koşulları ve coğrafi şartların etkisiyle tarımsal üretim çeşitliliği mevcuttur.

Eskişehir Tarım ve Orman İl Müdürlüğü verilerine göre Eskişehir'in 2020 yılı tarımsal üretim değeri 5 milyar TL, tarımsal ihracatı 69 milyon dolar ve tarımsal ithalatı 51 milyon dolardır.

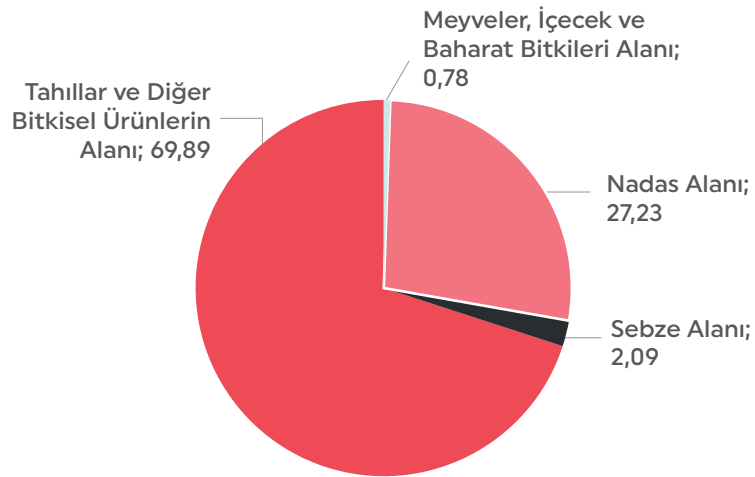
Eskişehir'in coğrafi işaret ürün tesciline sahip 8 ürünü bulunmaktadır. Bunlar; lületaşı, met helvası, çibörek, Sivrihisar cebesi, Sivrihisar dövme sucuğu, Sivrihisar hoşmerim tatlısı, Sivrihisar muska baklavası ve Sivrihisar incili küpedir.

Eskişehir’de tarım alanlarının dağılımına bakıldığında tüm tarım alanının;

- %69,89’unu tahıllar ve diğer bitkisel ürünler alanı,
- %27,23’ünü nadas alanı,
- %2,09’unu sebze alanı,
- %0,78’ini meyveler, içecek ve baharat bitkileri alanı oluşturmaktadır.

Grafik 5. Eskişehir Tarım Alanları Dağılımı (%)

Kaynak: TÜİK, 2020

Tablo 20. Eskişehir İli Tarımsal Veriler

Meyveler, İçecek ve Baharat Bitkileri Alanı (Dekar)	43.560
Nadas Alanı (Dekar)	1.521.148
Sebze Alanı (Dekar)	116.851
Süs Bitkileri Alanı (Dekar)	53,3
Tahıllar ve Diğer Bitkisel Ürünlerin Alanı (Dekar)	3.903.996
Toplam Alan (Dekar)	5.585.608,3
Çiftçi Kayıt Sistemine Kayıtlı Ekilen Alan (Dekar)	3.582.532
Toplam Çiftçi Sayısı	45.128
ÇKS'ye Kayıtlı Çiftçi Sayısı	23.470
ÇKS'ye Kayıtlı Olmayan Çiftçi Sayısı	26.742
Tarımsal Kalkınma Kooperatifleri Sayısı	60
Sulama Kooperatifleri Sayısı	107
Su Ürünleri Kooperatifleri Sayısı	3
Yetiştirici Birlikleri Sayısı	4
Üretici Birlikleri Sayısı	10
Kadın Girişimi Üretim ve İşletme Kooperatifi Sayısı	5
Tarım Satış Kooperatifi Sayısı	2
Dernek (Gıda, Tarım ve Hayvancılık) Sayısı	7

Kaynak: Kaynak: TÜİK, Bitkisel Üretim İstatistikleri, Ticaret Bakanlığı, Tarım ve Orman Bakanlığı, Sivil Toplumla İlişkiler Genel Müdürlüğü, 2020, 2020

Türkiye'de üretilen şeker pancarı tohumunun %51,5'i, kuş yeminin %19,9'u ve darının %10'u Eskişehir'de üretilmektedir. Eskişehir'in iklimi daha çok tahıl ve sebze üretimine uygun olduğundan meyve üretimi diğer tarım ürünlerinin üretim miktarlarına göre düşük kalmaktadır.

Tablo 21. 2020 Yılı Eskişehir İli Tahıllar ve Diğer Bitkisel Ürünler Üretim Miktarları

Ürün	Eskişehir (Ton)	Türkiye (Ton)	Oran %
Şeker Pancarı Tohumları	1.193	2.317	51,49
Kuş Yemi	2.499	12.551	19,91
Darı	572	5.711	10,02
Şeker Pancarı	1.973.635	23.025.738	8,57
Yulaf	19.661	314.528	6,25
Haşhaş Tohumu	960	20.542	4,67
Haşhaş Kapsülü (Haşhaş Kellesi)	960	20.542	4,67
Yonca Tohumu	76	1695	4,48
Arpa (Diğer)	276.944	7.700.000	3,60
Mısır	204.121	6.500.000	3,14

Kaynak: TÜİK, Bitkisel Üretim İstatistikleri, 2021

Türkiye genelinde rokanın %50,8'si kuşkonmazın %36,5'i, semizotunun %32'si ve terenin %30,6'sı Eskişehir'de üretilmektedir.

Tablo 22. 2020 Yılı Eskişehir İli Sebze Üretim Miktarları

Ürün	Eskişehir (Ton)	Türkiye (Ton)	Oran %
Roka	7.641	15.045	50,79
Kuşkonmaz	394	1.079	36,52
Semizotu	1.827	5.702	32,04
Tere	2.556	8.352	30,60
Soğan (Taze)	13.191	129.023	10,22
Dereotu	668	8.267	8,08
Marul (Kıvırcık)	15.448	207.234	7,45
Bezelye (Taze)	7.878	108.492	7,26
Hıyar (Turşuluk)	13.088	207.898	6,3
Soğan (Kuru)	135.414	2.280.000	5,94

Kaynak: TÜİK, Bitkisel Üretim İstatistikleri, 2021

Tablo 23. 2021 Yılı Eskişehir İli Meyve Üretim Miktarları

Ürün	Eskişehir (Ton)	Türkiye (Ton)	Oran %
İğde	194	4.050	4,79
Kiraz	14.433	724.944	1,99
Zerdali	278	17.005	1,63
Anason (İşlenmemiş)	149	10.716	1,39
Elma (Granny Smith)	2.197	175.495	1,25
Elma (Diğer)	13.918	1.170.203	1,19

Kaynak: TÜİK, Bitkisel Üretim İstatistikleri, 2021

Tablo 24. Eskişehir İli Hayvancılık Verileri

	2015 Yılı	2020 Yılı	Değişim
Büyükbaş Hayvan Sayısı (Baş)	134.309	168.659	25,58%
Küçükbaş Hayvan Sayısı (Baş)	808.392	1.034.359	27,95%
Büyükbaş Süt Miktarı Ton (İnek ve Manda)	170.636	200.469	17,48%
Küçükbaş Süt Miktarı Ton (Keçi ve Koyun)	18.049	24.722	36,97%

Kaynak: TÜİK, 2020

9. KÜMELENME

Ulusal ve bölgesel rekabetçiliği arttıran bir yaklaşım olarak kabul edilen kümelenme modelinin Eskişehir’de oldukça yaygın olduğunu söylemek mümkündür. Eskişehir ve çevresinde yoğunlaşmış ve benzer iş kollarında faaliyet gösteren firmaların bir araya gelmesi sonucu Eskişehir’de 5 iş kümesi ortaya çıkmıştır. Bunlar; Eskişehir Bilecik Kütahya Seramik İş Kümesi, Havacılık Kümesi, Raylı Sistemler Kümesi, Madencilik Kümesi ve Mobilya Sanayi Kümesi’dir.

Eskişehir Bilecik Kütahya Seramik İş Kümesi Derneği 2010 yılında kurulmuştur. Türkiye’nin ilk küme oluşumlarından birisidir. Seramik ve karo ürünleri üretiminde ön planda olan kümede Bilecik, Kütahya ve İstanbul illerinde faaliyet gösteren firmalar da yer almaktadır.

	Havacılık Kümesi 2011 yılında kurulmuştur. Ülkemizin bu alandaki üç kümesinden birisidir. Üye işletmeler; tasarım geliştirme, havacılık sektörüne özgü elektrik ve elektronik ürünlerin üretimi ve geliştirilmesi, motor ve bileşenleri üretimi, sistem entegrasyonu gibi birçok özel süreç gerektiren faaliyeti yürütmektedir.
	Raylı Sistemler Kümesi 2011 yılında TÜLOMSAŞ önderliğinde kurulmuştur. Üye işletmeler; kaynaklı ve talaşlı imalat, montaj, döküm, kompozit üretim, metal şekillendirme, tasarım, Ar-Ge ve Ür-Ge gibi alanlarda faaliyet göstermektedir.
	Madencilik Kümesi 2016 yılında kurulmuştur. Ülkemizin ilk madencilik kümesidir. Küme, madencilik sektöründe faaliyet gösteren firmalara mesleki, sosyal, teknik ve ekonomik yönden rehberlik etmeyi ve rekabet içerisinde iş birliği sağlamayı hedeflemektedir.
Eskişehir Mobilya Sanayi Kümesi	Eskişehir Mobilya Kümesi, Eskişehir Sanayi Odası öncülüğünde 2018 yılında kurulmuştur. Eskişehir Mobilya Sanayi Kümesi çatısı altında, mobilya sektörü üreticilerinin, tasarımcıların ve akademisyenlerin bir araya getirilmesi amaçlanmıştır. Kuruluş hedefleri arasında ise Eskişehir'in mobilyadaki potansiyelini arttırmak, tasarım ve kalite ile farklılık ortaya koymak ve Eskişehir mobilyasını dünya çapında duyurmak olarak belirlenmiştir.

10. ÖZEL YATIRIM BÖLGELERİ

Eskişehir, 3 Organize Sanayi Bölgesi ve 1 Teknoloji Geliştirme Bölgesi'ne ev sahipliği yapmaktadır.

• Organize Sanayi Bölgeleri

1973 yılında yatırımcıların hizmetine sunulan Eskişehir Organize Sanayi Bölgesi, Eskişehir Sanayi Odası öncülüğünde kurulmuş olup Türkiye'nin en büyük Organize Sanayi Bölgelerinden biridir. Gemlik Limanı'na 160 km, İstanbul Limanlarına 290 km mesafede bulunmaktadır.

Eskişehir Organize Sanayi Bölgesi'nde altyapı açısından herhangi bir sorun bulunmamaktadır. 2021 yılı itibariyle üretimdeki firma sayısı 563, istihdam sayısı 45.200, düzenli ihracat yapan firma sayısı 140 ve parsel sayısı 876'dır.

Sivrihisar Organize Sanayi Bölgesi, henüz yatırımcıların hizmetine sunulmamış olup altyapı çalışmaları devam etmektedir.

Beylikova Tarıma Dayalı İhtisas Besi Organize Sanayi Bölgesi'nin ise altyapı çalışmaları tamamlanmış olup bölgede parsellerin tahsisi devam etmektedir. 2 tane besihane bulunmaktadır. İstihdam sayısı 14, parsel sayısı 89, yatırımdaki parsel sayısı 16 ve yatırıma açık parsel sayısı 73'tür.

Tablo 25. Eskişehir OSB Arsa, Elektrik ve Doğalgaz Fiyatları

Gider Kalemi	Tutar (TL)
Arsa	İmmişehir :240-300 TL / m ² KOBİ OSB : 500 TL/ m ²
Elektrik (TL/Kwh)	0.463194
Dağıtım Bedeli (TL/Kwh)	0.025883
İletim Sistemi Kullanım Bedeli (TL/Kwh)	0.027474
Doğalgaz Bedeli (TL/ Sm ³)	1,486128

Kaynak: Organize Sanayi Bölge Müdürlüğü, 2021

Tablo 26. Eskişehir OSB Su Fiyatları

Tüketim Aralığı	Fiyat	Ruhsatı Olmayanlar İçin
0 m ³ - 500 m ³	0,92 TL + KDV	2,76 TL + KDV
500 m ³ - 5000 m ³	0,81 TL + KDV	2,43 TL + KDV
5000 m ³ - 20000 m ³	0,75 TL + KDV	2,25 TL + KDV
20000 m ³ - 40000 m ³	0,71 TL + KDV	2,13 TL + KDV
40000 m ³ - +	0,70 TL + KDV	2,10 TL + KDV

Kaynak: Organize Sanayi Bölge Müdürlüğü, 2021

• Eskişehir Teknoloji Geliştirme Bölgesi

Eskişehir Teknoloji Geliştirme Bölgesi, il sanayisinin teknolojiyi etkin kullanmasında ve yenilik üretim merkezi olması konusunda önemli çalışmalar yürütmektedir. İlde Ar-Ge ağırlıklı ihracat potansiyeli yüksek, uluslararası pazarda rekabetçi ve yenilikçi ürünlerin üretilmesi amaçlanmaktadır. Eskişehir Teknoloji Geliştirme Bölgesi'nin; Organize Sanayi Bölgesi, Anadolu Üniversitesi ve Osmangazi Üniversitesi'nde ve Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi'nde olmak üzere 4 yerleşkesi bulunmaktadır. Ar-Ge desteklerinin sunulduğu bölgede firmaların faaliyet alanları; 49 adet yazılım firması, 13 adet bilgisayar ve iletişim teknolojileri firması, 9 adet animasyon firması, 9 adet elektronik firması, 8 adet havacılık firması, 8 adet makine ve teçhizat imalatı firması, 8 adet seramik ve refrakter firması ve 7 adet biyoteknoloji firmasıdır.

11. ÜNİVERSİTELER

Eskişehir'de Anadolu Üniversitesi (1982), Eskişehir Osmangazi Üniversitesi (1993) ve Eskişehir Teknik Üniversitesi (2018) olmak üzere üç yükseköğretim kurumu bulunmaktadır.

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

Anadolu Üniversitesi'nde 2020-2021 döneminde 23.214'ü birinci öğretim, 69'u ikinci öğretim, 3.467.062'si açık öğretim olmak üzere toplam 3.490.345 öğrenci eğitim görmüştür.

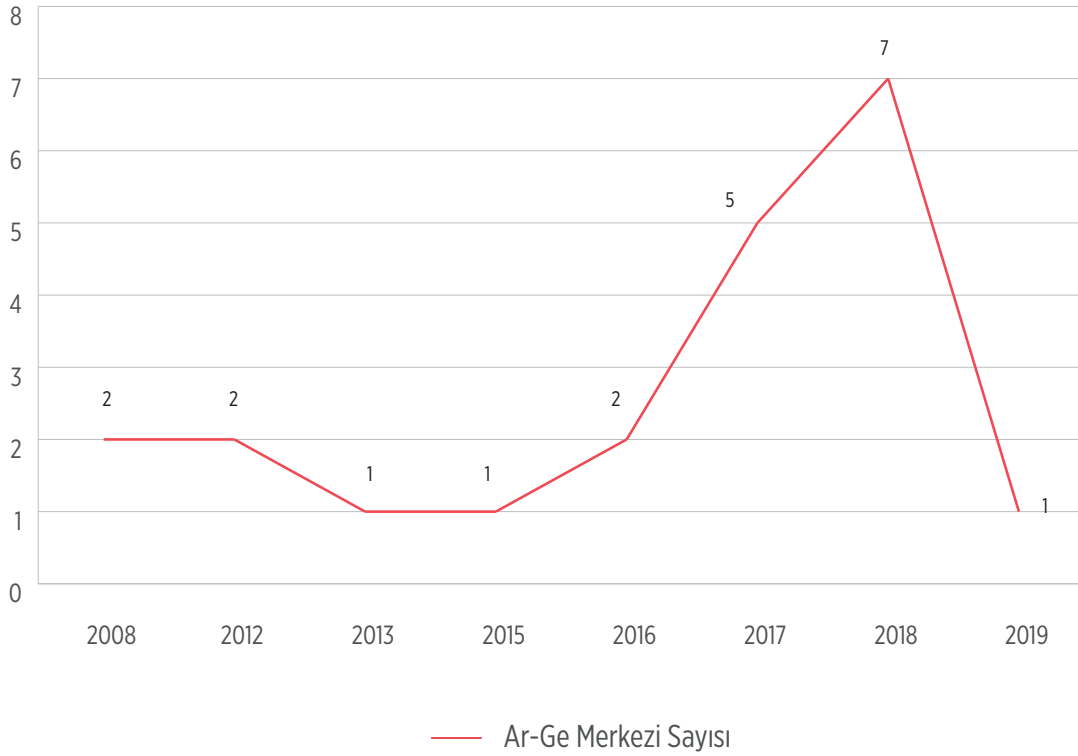
Arinkom Anadolu Üniversitesi TTO	Anadolu Üniversitesi bünyesinde kurulan Ar-Ge ve İnovasyon Koordinasyon Birimi Teknoloji Transfer Ofisi (ARİNKOM TTO) 2014 yılı itibariyle girişimci ve yatırımcılara çeşitli hizmetler sunmaya başlamıştır. ARİNKOM TTO'nun temel faaliyet alanları şunlardır: • Proje Bilgilendirme ve Destek Hizmetleri• Üniversite-Sektör İş Birliği Hizmetleri• Fikri Hak Süreçleri için Destek Hizmetleri• Teknoloji Değerlendirme Hizmetleri• Teknogirişim ve Sermaye Desteklerine Erişim ve Bilgilendirme Hizmetleri• Proje Tabanlı Staj (PTS) Hizmetleri• Hukuksal Danışmanlık ve Sözleşme Yönetimi Hizmetleri
ESKİŞEHİR OSMANGAZI ÜNİVERSİTESİ 1970	Eskişehir Osmangazi Üniversitesi'nde 2020 - 2021 döneminde 23.886'sı birinci öğretim, 6.204'ü ikinci öğretim olmak üzere toplam 30.090 öğrenci eğitim görmüştür.
ETTOM	Eskişehir Osmangazi Üniversitesi bünyesinde yer alan Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Teknoloji Transfer Ofisi Uygulama ve Araştırma Merkezi (ETTOM) ise 2015 yılı Şubat ayı itibariyle faaliyetlerine başlamıştır. ETTOM'un temel amaçları şunlardır: • Ulusal ve uluslararası finansal destek programlarından yararlanılması,• Üretilen bilginin topluma yayılması ve ticari ürüne dönüştürülmesi,• Fikri ve sınai mülkiyet haklarının yönetilmesi ve akademik girişimciliğin teşvik edilmesi yönünde evrensel yaklaşımlar izlenerek ekonomik ve toplumsal gelişmeye katkıda bulunulması ETTOM, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi akademisyenlerine, öğrencilerine ve diğer özel-kamu kurum ve kuruluşlarına aşağıdaki konularda hizmet verebilmektedir. • Tanıtım ve Farkındalık• Eğitim ve Danışmanlık• Proje Yönetimi• Finansal Kaynaklara Erişim• Problem Çözme• Fikri Mülkiyet Hakları• Lisanslama• Ticarileştirme• Girişimcilik• İş birliği ve Koordinasyon

Eskişehir Teknik Üniversitesi'nde 2020-2021 döneminde 14.104'ü birinci öğretim, 69'u ikinci öğretim olmak üzere toplam 14.173 öğrenci eğitim görmüştür.

12. AR-GE VE YENİLİKÇİLİK

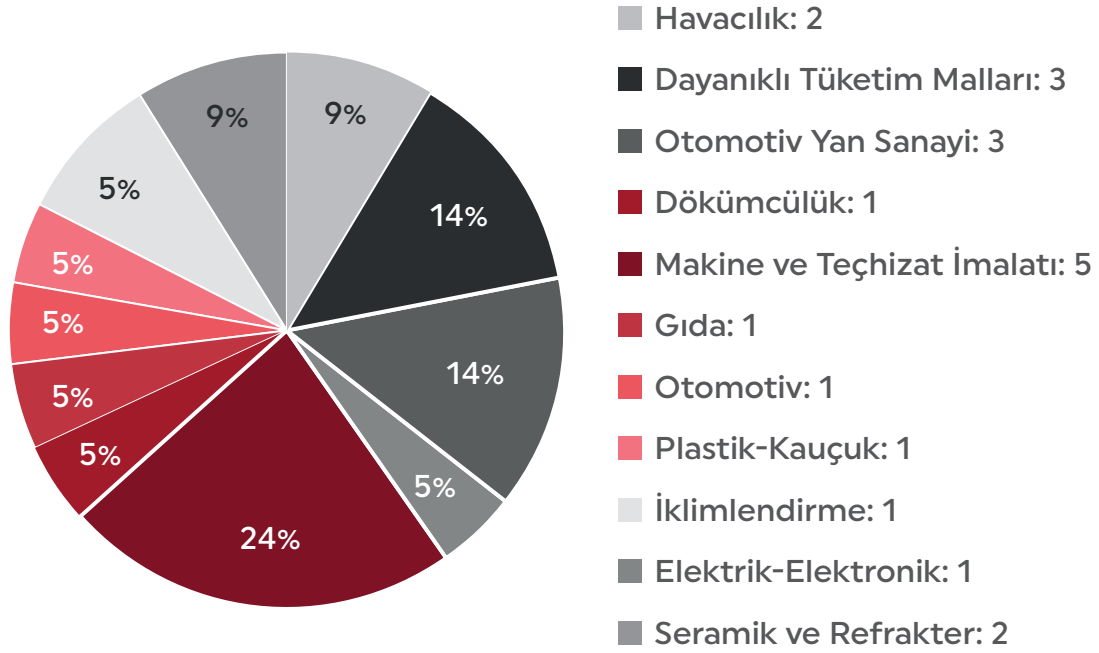
Grafik 6. Yıllara Göre Eskişehir'de Tescillenen Ar-Ge Merkezi Sayıları

Kaynak: Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, 2021

Eskişehir'de 2021 yılı itibarıyla 20 adet Ar-Ge merkezi bulunmaktadır. Aynı zamanda Ar-Ge merkezlerinde çalışan kişi sayısı toplam 1721'dir. 2008 yılından itibaren Ar-Ge merkezi olma konusunda firmaların tescil işlemleri başlamıştır. Yıllar bazında ortalama 1 ya da 2 firma Ar-Ge merkezi olmak üzere tescil işlemlerine başlamışken bu sayı 2017 yılında 5'e, 2018 yılında ise 7'ye yükselmiştir. 2017 ve 2018 yıllarındaki artışın sebepleri arasında Ar-Ge merkezlerine verilen destek ve teşviklerin artırılması ve KÜSİ faaliyetleri kapsamında kamunun saha ziyaretleriyle firmalara etkin bilgilendirme yapılması gösterilebilir.

Grafik 7. Eskişehir Ar-Ge Merkezlerinin Sektörlere Göre Dağılımı

Kaynak: Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, 2021

Eskişehir'de Ar-Ge merkezine sahip firmaların sektör dağılımlarına bakıldığında Havacılık, Dayanıklı Tüketim Malları, Otomotiv Yan Sanayi ve Makine ve Teçhizat İmalatı sektörlerinde yoğunlaştığı görülmektedir.

Eskişehir'in 2020 yılında marka tescil sayısında TR41 bölgesindeki payı %16, patent tescil sayısındaki payı %12,5, tasarım tescil sayısındaki payı %11,2 ve faydalı model tescil sayısındaki payı %9,6 olarak gerçekleşmiştir.

Tablo 27. Marka, Patent, Tasarım ve Faydalı Model Tescil Sayıları ve Bilimsel Yayın Sayısı

	Eskişehir	Bursa	Bilecik	Yıl
Marka Tescil Sayısı	817	4093	54	2020
Patent Tescil Sayısı	25	173	1	2020
Tasarım Tescil Sayısı	510	3943	77	2020
Faydalı Model Tescil Sayısı	13	121	1	2020
Bilimsel Yayın Sayısı*	4.328	3677	318	2011-2015

Kaynak: TPMK, ULAKBİM (*En son 2011-2015 verileri mevcuttur)

13. ULUSLARARASI YATIRIMLAR

Eskişehir, birçok uluslararası yatırıma ev sahipliği yapmakta olup ilin yatırım ortamı, yabancı sermayeli firmalar için cazip olmaya devam etmektedir. 2020 yılı itibarıyla, Eskişehir'de uluslararası yatırımlar açısından en fazla paya sahip olan sektör Motorlu Taşıtlar ve Motosikletler Dışında Kalan Toptan Ticaret ve Ticaret Komisyonculuğu olmuştur. İilde 153 yabancı sermayeli firma olup bu firmalardan bazıları şunlardır: Barry Callebaut, Candy Hoover, TEI ve Knauf.

Tablo 28. Eskişehir'de Uluslararası Doğrudan Yatırımların Sektörel Dağılımı

Sektörler	Firma Sayısı
Motorlu Taşıtlar ve Motosikletler Dışında Kalan Toptan Ticaret ve Ticaret Komisyonculuğu	34
Motorlu Taşıtlar ve Motosikletlerin Dışında Kalan Perakende Ticaret, Kişisel ve Ev Eşyalarının Tamiri	20
İnşaat	12
Gayrimenkul Faaliyetleri	7
B.Y.S. Makine ve Teçhizat İmalatı	6
Kimyasal Madde ve Ürünlerin İmalatı	6
Elektrik, Gaz, Buhar ve Sıcak Su Üretimi ve Dağıtımı	6
Oteller ve Lokantalar	6
Tarım, Avcılık ve İlgili Hizmet Faaliyetleri	5
Metalik Olmayan Diğer Mineral Ürünlerin İmalatı	5
Destekleyici ve Yardımcı Ulaştırma Faaliyetleri; Seyahat Acentelerinin Faaliyetleri	5
Gayrimenkul Kiralama ve İş Faaliyetleri	5
Mobilya İmalatı; B.Y.S. Diğer İmalat	4
B.Y.S. Elektrikli Makine ve Cihazların İmalatı	3
Diğer Ulaşım Araçlarının İmalatı	3
Bilgisayar ve İlgili Faaliyetler	3
Kâğıt ve Kâğıt Ürünleri İmalatı	2
Motorlu Taşıtlar ve Motosikletlerin Dışında Kalan Perakende Ticaret, Kişisel ve Ev Eşyalarının Tamir	2
Tıbbi Aletler; Hassas ve Optik Aletler İle Saat İmalatı	2
Motorlu Kara Taşıtı, Römork Ve Yarı-Römork İmalatı	2
Makine ve Teçhizatı Hariç; Metal Eşya Sanayii	2
Diğer	13
Toplam	153

Kaynak: Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, 2020

Ülkelere göre Eskişehir’de faaliyet gösteren yabancı sermayeli firmalarda Almanya ve İran öne çıkmaktadır.

Tablo 29. Ülkelere Göre Eskişehir’de Faaliyet Gösteren Yabancı Sermayeli Firmalar

Baskın Ülke	Firma Sayısı
Almanya	31
İran	24
Irak	11
Belçika	11
İtalya	8
İspanya	8
Ürdün	8
A.B.D.	6
Suriye	5
İngiltere	5
Avusturya	4
Hollanda	4
Kazakistan	4
İsviçre	3
Yemen	2
Lüksemburg	2
Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti	2
Fransa	2
Afganistan	1
Bulgaristan	1
Filistin	1
Katar	1
Hindistan	1
Güney Kore Cumhuriyeti	1
Azerbaycan	1
Türkmenistan	1

Suudi Arabistan	1
Danimarka	1
Umman	1
Çin Halk Cumhuriyeti	1
İsveç	1
Kuveyt	1
Toplam	153

Kaynak: Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, 2020

14. YATIRIM TEŞVİK SİSTEMİ

Ülkemizde yatırım teşvik sistemi, kalkınma planları ve yıllık programlarda öngörülen hedefler doğrultusunda tasarrufların katma değeri yüksek yatırımlara yönlendirilmesi, üretim ve istihdamın artırılması, uluslararası rekabet gücünü artıracak ve araştırma-geliştirme içeriği yüksek bölgesel, öncelikli ve stratejik yatırımların özendirilmesi, uluslararası doğrudan yatırımların artırılması, bölgesel gelişmişlik farklarının azaltılması, kümelenme ve çevre korumaya yönelik yatırımlar ile araştırma ve geliştirme faaliyetlerinin desteklenmesi amacıyla oluşturulmuştur.

Yatırımcılara cazip fırsatlar sunan yatırım teşvik belgelerinin son beş yıl içerisinde Eskişehir'deki sayısı aşağıdaki tabloda görülebilmektedir. 2016-2020 yılları arasında Eskişehir'de gerçekleşen teşvik belgeli yatırımlar incelendiğinde son 5 yılda toplam 418 adet teşvik belgesi düzenlendiği görülmektedir. 2017 yılında diğer yıllara göre önemli bir artış gözlenmekte olup nedeni yerli sabit yatırım tutarındaki artıştır. Teşvik belgeli yabancı sabit yatırım tutarının en yüksek olduğu yıl ise 2019'dur.

Tablo 30. 2016-2020 Yılları Teşvik Belgeleri

Eskişehir Teşvik Belgeleri						
Yatırım Teşvik Uygulamaları (YTU)		2016	2017	2018	2019	2020
Genel YTU	Yerli	54	84	29	18	24
	Yabancı	1	1	0	1	1
Bölgesel YTU	Yerli	20	41	40	32	42
	Yabancı	2	6	5	9	7
Stratejik YTU	Yerli	1	0	0	0	0
	Yabancı	0	0	0	0	0
TOPLAM		78	132	74	60	74

Kaynak: Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, 2021

Tablo 31. 2016-2020 Yılları Yatırım Teşvik Belgesi Sabit Yatırım Tutarları ve Öngörülen İstihdam

Yıllar	Yatırım Teşvik Belgesi Sayısı	Yerli Sabit Yatırım Tutarı (Milyon TL)	Yabancı Sabit Yatırım Tutarı (Milyon TL)	Toplam Sabit Yatırım Tutarı (Milyon TL)	İstihdam
2016	78	1.211	377	1.588	998
2017	132	2.275	356	2.632	4.876
2018	74	845	142	986	1.933
2019	60	1.000	1385	2.385	1.814
2020	74	1.137	995	2.132	1.291
Toplam	418	6.468	3.255	9.723	10.912

Kaynak: Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, 2021

15.06.2012 tarih ve 2012/3305 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile yürürlüğe giren teşvik sistemi 4 farklı uygulamadan oluşmaktadır.

Tablo 32. Teşvik Uygulamaları

Destek Unsurları	Genel Teşvik Uygulamaları	Bölgesel Teşvik Uygulamaları	Öncelikli Yatırımların Teşviki	Stratejik Yatırımların Teşviki
KDV İstisnası	X	X	X	X
Gümrük Vergisi Muafiyeti	X	X	X	X
Vergi İndirimi		X	X	X
Sigorta Primi İşveren Hissesi Desteği		X	X	X
Gelir Vergisi Stopajı Desteği*	X	X	X	X
Sigorta Primi İşçi Hissesi Desteği*		X	X	X
Faiz veya Kar Payı Desteği**		X	X	X
Yatırım Yeri Tahsisi		X	X	X
KDV iadesi***				X

Kaynak: Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, 2021

* Yatırımın 6. Bölgede yapılması halinde veya Teknoloji Odaklı Sanayi Hamlesi Programı (TOSHP) kapsamında desteklenen stratejik yatırımlara sağlanır.

** Yatırımın Bölgesel Teşvik Uygulamalarında 3., 4., 5. veya 6. bölgelerde gerçekleştirilmesi halinde sağlanır.

*** Sabit yatırım tutarı 500 milyon TL üzerinde olan stratejik yatırımlara sağlanır. 2017-2021 yıllarında imalat sektöründe gerçekleştirilecek teşvik belgeli tüm yatırımlara ilişkin bina-inşaat harcamaları da KDV iadesinden yararlanabilmektedir.

• Genel Teşvik Uygulamaları

Teşvik edilmeyecek yatırım konularını (Bölgesel Teşvik Uygulamaları dışında kalan yatırım konuları) kapsamaktadır. En az 1 Milyon TL yatırım tutarına sahip yatırımlarda KDV istisnası ve Gümrük Vergisi Muafiyeti uygulanmaktadır.

• Bölgesel Teşvik Uygulamaları

Türkiye'de illerin sosyo-ekonomik gelişmişlik farklılıklarına göre 6 teşvik bölgesi belirlenmiştir. Eskişehir, 1. bölgede yer almaktadır. Eskişehir'de bölgesel teşvikten yararlanabilecek sektörler ve asgari yatırım tutarları ve şartları için 15.06.2012 tarih ve 2012/3305 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ekinde bulunan EK-2A tablosuna bakınız.

Asgari şartlar dahilinde yapılacak yatırımların Organize Sanayi Bölgesi ya da Endüstri Bölgesi içinde yer alıp almamasına göre bölgesel teşvik kapsamında alabileceği 1. bölge teşvikleri şunlardır:

Tablo 33. Bölgesel Teşvik Uygulamalarında Bölgelere Göre Destek Unsurları

DESTEK UNSURLARI			BÖLGELER					
			I	II	III	IV	V	VI
KDV İstisnası			VAR	VAR	VAR	VAR	VAR	VAR
Gümrük Vergisi Muafiyeti			VAR	VAR	VAR	VAR	VAR	VAR
Vergi İndirimi	Yatırıma Katkı Oranı (%)	OSB ve EB Dışı	15	20	25	30	40	50
		OSB ve EB İçi	20	25	30	40	50	55
Sigorta Primi İşveren Hissesi Desteği	Destek Süresi	OSB ve EB Dışı	2 yıl	3 yıl	5 yıl	6 yıl	7 yıl	10 yıl
		OSB ve EB İçi	3 yıl	5 yıl	6 yıl	7 yıl	10 yıl	12 yıl
Yatırım Yeri Tahsisi			VAR	VAR	VAR	VAR	VAR	VAR
Faiz veya Kar Payı Desteği	İç Kredi		YOK	YOK	3 Puan	4 Puan	5 Puan	7 Puan
	Döviz / Dövizle Endeksli Kredi				1 Puan	1 Puan	2 Puan	2 Puan

Kaynak: Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, 2020

• Stratejik Yatırım Teşvik Uygulamaları

Bir yatırımın Stratejik Yatırım olarak kabul edilebilmesi için aşağıdaki şartları sağlaması gerekmektedir.

- Yatırımla imal edilecek ürüne yönelik yerel üretim kapasitesi ürünün ithalatından az olmalıdır,
- Yatırımın asgari sabit yatırım tutarı 50 milyon TL olmalıdır,
- Yatırım asgari %40 katma değer yaratmalıdır (Rafineri ve petrokimya yatırımlarında bu şart aranmamaktadır),
- Üretilen ürünle ilgili toplam ithalat değeri son 1 yıl itibarıyla en az 50 Milyon Dolar olmalıdır. (Yurt içi üretimi olmayan mallarda bu şart aranmamaktadır)

Teknoloji Odaklı Sanayi Hamlesi Programı (TOSHP) kapsamında Bakanlıkça uygun görülen yatırımlar da stratejik yatırımlar kapsamında desteklenebilecektir.

Yukarıda belirtilen şartları sağlayan stratejik yatırımlar Stratejik Yatırım Teşvik Uygulamaları kapsamında aşağıdaki destek unsurlarından yararlanabilmektedir.

Tablo 34. Stratejik Yatırım Teşvik Uygulamaları ve Destek Unsurları

Teşvik Unsurları	BÖLGE					
	I	II	III	IV	V	VI
KDV İstisnası	VAR					
Gümrük Vergisi Muafiyeti	VAR					
Vergi İndirimi	Yatırıma Katkı Oranı (%)*					
Sigorta Primi İşveren Hissesi Desteği	Destek Süresi					
Yatırım Yeri Tahsisi	Var					
Faiz veya Kar payı Desteği **	İç kredi					
	Döviz/Döviz Endeksli Kredi					
Sigorta Primi (İşçi Hissesi)	10 yıl (Sadece 6. Bölgede Gerçekleştirilecek Yatırımlar) Diğer bölgelerde, TOSHP kapsamında yüksek teknolojlü üründe 7 yıl, diğerlerinde 5 yıl					
Sigorta Primi (İşveren Hissesi) Desteği	Destek Süresi					
Yatırım Yeri Tahsisi	VAR					
Gelir Vergisi Stopajı Desteği***	10 yıl (Sadece 6.Bölgede Gerçekleştirilecek Yatırımlar ve TOSHP kapsamında desteklenen stratejik yatırımlar)					
KDV İadesi	VAR (Sadece 500 milyon TL ve üzeri yatırımlar için)					

Kaynak: Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, 2020

* İmalat sanayiine yönelik (US-97 Kodu:15-37) düzenlenen yatırım teşvik belgeleri kapsamında, 1/1/2017 ile 31/12/2022 tarihleri arasında gerçekleştirilecek yatırım harcamaları için yatırıma katkı oranı mevcut orana 15 puan ilave edilmek suretiyle, vergi indirimi oranı %100 oranında ve yatırıma katkı tutarının yatırım döneminde kullanılabilir oranı %100 olarak uygulanır.
 **TCMB Kaynaklı Yatırım Taahhütlü Avans Kredisi kullanılması halinde 5 puan faiz desteği uygulanır.
 ***TOSHP Kapsamında stratejik olarak desteklenen yatırımlarda ürün yüksek teknolojlü ise azami 500, diğerlerinde ise azami 300 çalışan için uygulanabilir. 2017-2021 yılında imalat sektöründe gerçekleştirilecek teşvik belgeli tüm yatırımlara ilişkin bina-inşaat harcamaları KDV iadesinden yararlanabilmektedir.

• Öncelikli Yatırımların Teşviki Uygulamaları

Aşağıda belirtilen sektörlerde yapılacak yatırımlar öncelikli sektörler kapsamında Eskişehir ilinde 5. bölge teşviklerinden yararlanmaktadır. (Bkz. Bölgesel Teşvikten Yararlanacak Sektörler)

Öncelikli sektörler olarak belirlenmiş sektörlerde yapılacak yatırımlar, yatırımın nerede yapıldığına bakılmaksızın 5. bölge kapsamında sağlanabilecek teşvik unsurlarından yararlanmaktadır. 5. bölge teşvik unsurları aşağıdaki gibidir.

Tablo 35. Öncelikli Yatırım Teşvik Uygulamaları ve Destek Unsurları

DESTEK UNSURLARI		DESTEK ORAN VE SÜRELERİ
KDV İstisnası		Var
Gümrük Vergisi Muafiyeti		Var
Vergi İndirimi	Yatırıma Katkı Oranı (%)	40**
	Vergi İndirimi (%)	80**
Sigorta Primi İşveren Hissesi Desteği		7 yıl
Yatırım Yeri Tahsisi		Var
Faiz veya Kar Payı Desteği ***	İç Kredi	5 Puan
	Döviz/Döviz Endeksli Kredi	2 puan

Kaynak: Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, 2020

* 1-5. bölgelerde yapılacak yatırımlar için 5. bölge desteği, 6. bölgede yapılacak yatırımlar için 6. bölge desteği
**İmalat sanayiine yönelik (US-97 Kodu:15-37) düzenlenen yatırım teşvik belgeleri kapsamında, 1/1/2017 ile 31/12/2022 tarihleri arasında gerçekleştirilecek yatırım harcamaları için yatırıma katkı oranı mevcut orana 15 puan ilave edilmek suretiyle, vergi indirimi oranı %100 oranında ve yatırıma katkı tutarının yatırım döneminde kullanılabilir oranı %100 olarak uygulanır.
***TCMB Kaynaklı Yatırım Taahhütlü Avans Kredisi kullanılması halinde 5 puan faiz desteği uygulanır. 2017-2021 yılında imalat sektöründe gerçekleştirilecek teşvik belgeli tüm yatırımlara ilişkin bina-inşaat harcamaları KDV iadesinden yararlanabilmektedir.

15. NEDEN ESKİŞEHİR?

- Mükemmel altyapı imkânları
- Ülkemizin en büyük ve en düzenli Organize Sanayi Bölgelerinden biri
- Bir asrı aşan sanayileşme kültürü ve tecrübesi
- Sanayide sektörel çeşitlilik
- Çevreye duyarlı, planlı, inovatif, ihracat odaklı sanayileşme anlayışı
- Alanında güçlü Teknoloji Geliştirme Bölgesi
- Karayolu ve demiryolu bağlantılarının kesişme noktasında yer alması nedeniyle etkin ulaşım ağı ve pazarlara yakınlık
- Yüksek şehirleşme oranı ve kaliteli yaşam standardı
- Gelişmiş sosyal ve kültürel hayat
- Uygun yaşam maliyetleri
- İş yapma kolaylığı
- Önemli limanlara yakınlık
- Gelişmiş ana ve yan sanayi iş birliği
- Gelişmiş üniversite ve eğitim kurumları
- Nitelikli, eğitilmiş ve ucuz işgücü
- Güçlü üniversite-sanayi iş birliği
- Sektörel iş kümeleri ve iş birliği ağları
- Vizyoner yerel kurumlar
- Zengin yeraltı kaynakları

SONUÇ

Bu çalışmada yatırımcılar için cazip fırsatlar sunan kente ilişkin mevcut durum; ekonomik, sosyal hayat, işgücü, ar-ge ve yenilikçilik, ileri teknoloji potansiyeli, gelişmiş sanayi altyapısı, uluslararası yatırımlar, yararlanılabilecek devlet teşvikleri ile birlikte ele alınmıştır.

Sahip olduğu gelişmiş sanayi altyapısı, ileri teknolojili üretim kabiliyeti, nitelikli işgücü ve üniversiteleri, yaşanabilir kent olma özelliğini artıran sosyal imkanları ve dünyanın en güvenli şehirleri arasında yer alması ilin öne çıkan özellikleri arasındadır.

Çalışmada ilin öne çıkan sektörleri olan; havacılık, savunma sanayi, raylı sistemler, makine-metal, gıda, beyaz eşya, seramik, cam, plastik ve kimya ile potansiyel taşıdığı sektörler olan; yaratıcı sektörler (animasyon ve oyun), madencilik, otomotiv ve turizm sektörlerinin mevcut durumu ve şehre katma değeri de verilerle açıklanmış olup yatırım açısından değerlendirilebilir alanlar olarak yer almaktadır.

KAYNAKÇA

5449 sayılı Kalkınma Ajanslarının Kuruluşu, Koordinasyonu ve Görevleri Hakkında Kanun

Bilgi Teknolojileri ve İletişim Kurumu, <https://www.btk.gov.tr>

Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, <http://www.csgeb.gov.tr/home/Contents/Istatistikler>

Devlet Hava Meydanları İşletmesi Genel Müdürlüğü, <http://www.dhmi.gov.tr/>

Ekonomi Bakanlığı, <http://www.ekonomi.gov.tr>

Enerji Piyasası Denetleme Kurumu, <http://www.epdk.org.tr>

Eskişehir Anadolu Üniversitesi, <https://www.anadolu.edu.tr/>

Eskişehir Organize Sanayi Bölgesi, <http://www.eosb.org.tr/>

Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, <https://www.ogu.edu.tr/>

Eskişehir Sanayi Odası

Eskişehir Teknoloji Geliştirme Bölgesi, <http://www.atap.com.tr/>

Eskişehir Ticaret Odası

Eskişehir Tarım ve Orman İl Müdürlüğü , https://eskisehir.tarimorman.gov.tr/Belgeler/2019_Faaliyet_Raporu/2019_Yili_Brifing.pdf

Kalkınma Bakanlığı, <http://www.kalkinma.gov.tr>

Karayolları Genel Müdürlüğü, <http://www.kgm.gov.tr>

Kültür ve Turizm Bakanlığı, <https://www.kultur.gov.tr/>

Meteoroloji Genel Müdürlüğü, <https://www.mgm.gov.tr/>

Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, <http://www.sanayi.gov.tr/>

Sosyal Güvenlik Kurumu, http://www.sgk.gov.tr/wps/portal/sgk/tr/kurumsal/istatistik/sgk_istatistik_yilliklari

TÜİK, www.tuik.gov.tr

Türk Patent ve Marka Kurumu, <http://www.turkpatent.gov.tr/TurkPatent/>

Türkiye Bankalar Birliği, <https://www.tbb.org.tr/tr>

Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu, <https://www.tubitak.gov.tr/>

Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği, <https://tobb.org.tr/Sayfalar/TOBBIstatistikleri.php>

Ulusal Akademik Ağ ve Bilgi Merkezi, <http://ulakbim.tubitak.gov.tr/>

Yenilenebilir Enerji Genel Müdürlüğü, <http://www.eie.gov.tr/>

Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı

Bursa Eskişehir Bilecik Kalkınma Ajansı

İşiktepe OSB Mahallesi Arıtma Caddesi No:12/1 16215
Nilüfer/Bursa TÜRKİYE

Eskişehir Yatırım Destek Ofisi

Ertuğrulgazi Mah. Damlalar Sok. Zeno İş Merkezi No:28
K:4 D:27 Tepebaşı/Eskişehir

T. 0224 211 13 27 / 2000 F. 0222 231 31 24

"Kalkınma Ajansı Yayınları Bedelsizdir, Satılamaz"

 @tcbebka

 /bebka

 /tcbebka

 /tcbebka

 /tcbebka

bebka.org.tr

investineskisehir.gov.tr